

ارائه الگوی جاری عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی: سنتز پژوهی

میثم غلام‌پور*

محمدعلی رستمی‌نژاد**

محمد اکبری بورنگ***

سیما قرآنی سیرجانی****

چکیده

امروزه استفاده از شبکه‌های اجتماعی در میان جوانان به‌طور چشمگیری گسترش یافته است. در این میان استفاده از این شبکه‌ها در امر آموزش کمی مورد غفلت قرار گرفته است. هدف پژوهش حاضر، بررسی و شناسایی عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی است. رویکرد پژوهش، کیفی و روش آن سنتز پژوهی است. جامعه پژوهش، متشکل از ۷۲۳ مقاله درباره استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آموزش است که بین سال‌های ۲۰۱۸-۲۰۰۷ در مجلات علمی یا کنفرانس‌های معتبر ارائه شده‌اند. نمونه پژوهش شامل ۴۳ مقاله است که به‌صورت هدفمند جمع‌آوری شده‌اند و بر اساس پایش موضوعی، داده‌ها انتخاب شدند. داده‌های پژوهش از تحلیل کیفی اسناد مورد مطالعه، گردآوری شده‌اند. بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها، عوامل کلیدی موفقیت شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش در ۴ بُعد، ۹ عامل و ۴۱ مقوله طبقه‌بندی شدند. این ابعاد شامل بُعد ساختاری (مشمتمل بر عوامل سازمانی و کیفیت شبکه‌ها)، بُعد سیستم‌های مدیریتی (مشمتمل بر عوامل سیستم مدیریت یادگیری، مدیریت محتوا و مدیریت شبکه)، بُعد رفتاری (مشمتمل بر عوامل یادگیرنده و یاددهنده) و بُعد زمینه‌ای (مشمتمل بر عوامل فناوری و فرهنگی) می‌باشند. در پایان، الگوی جاری عوامل موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی با توجه به پژوهش‌های موجود ترسیم شده است.

واژه‌های کلیدی: شبکه‌های اجتماعی، آموزش، عوامل موفقیت و سنتز پژوهی

---

* دانشجوی دکترای برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه بیرجند (نویسنده مسئول)

meysam.gholampoor@birjand.ac.ir

** دکترای تکنولوژی آموزشی، استادیار گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه بیرجند

marostami@birjand.ac.ir

*** دکترای برنامه‌ریزی درسی، استادیار گروه علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه بیرجند

akbaryborng2003@birjand.ac.ir

**** دانشجوی دکترای برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه بیرجند

تاریخ تصویب: ۹۷/۱۱/۲۰

تاریخ دریافت: ۹۷/۷/۸

فصلنامه راهبرد فرهنگی - اجتماعی، سال هفتم، شماره بیست‌ونهم، زمستان ۱۳۹۷، صص ۱۴۵-۱۱۵.

بیان مسئله

آموزش از راه دور دارای تاریخچه‌ای طولانی است (Bremer, 2012) و شروع آن را می‌توان از دوره‌های مکاتبه‌ای با استفاده از خدمات پستی برای تحویل مواد آموزشی به فراگیران و فرستادن تکالیف به‌وسیله دانشجویان نام برد (Casey, 2008). تحولات بیشتر در زمینه آموزش از راه دور با ظهور تکنولوژی‌های ارتباطی به وجود آمد (Bremer, 2012). آموزش از راه دور به فلسفه پراگماتیسم برمی‌گردد که از رسانه‌های متنوع برای ارائه محتوای آموزشی به دانش‌آموزانی که از معلمان و دیگر دانش‌آموزان جدا هستند، استفاده می‌کند (Bozkurt et al, 2017)، این آموزش‌ها به‌عنوان یک روش اولیه آموزش به شکل قابل‌توجهی در دانشگاه‌های سراسر جهان در حال رشد هستند (Brady et al, 2010).

با ظهور اینترنت، مبانی تغییراتی که به‌عنوان عصر اطلاعات نامیده می‌شود؛ گذاشته شد (Gunduz, 2017). این تغییرات ساختارهای اجتماعی و فرهنگی را تحت تأثیر قرار داد و تعاملات چندگانه اجتماعی را ارائه کرد (Geczy et al, 2014). یکی از بازیگران اصلی این تحولات، ظهور شبکه‌های اجتماعی بودند (Jordan & Weller, 2018). سایت‌های شبکه‌های اجتماعی¹ با سرعت شگفت‌انگیز وارد زندگی روزمره مردم شده‌اند تا به یک پلتفرم مهم اجتماعی برای ارتباطات متصل به کامپیوتر تبدیل شوند (Karimi, 2014). استفاده از شبکه‌های اجتماعی پدیده رو به رشدی در زندگی خصوصی و دانشگاهی است (AI-Mukhaini, 2014). سایت‌های شبکه‌های اجتماعی مشهورترین فرم تکنولوژی‌های مبتنی بر اینترنت در میان جوانان هستند

---

1. Social Networking sites

(Vural, 2015) که یکی از شیوه‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات مبتنی بر وب ۲ می‌باشند (مالمیر و همکاران، ۱۳۹۵). ظهور و توسعه شبکه‌های اجتماعی به تغییراتی در زندگی انسان منجر شده (Stachowiak, 2014) و با افزایش محبوبیت آن‌ها تعاملات افراد از قلمرو آفلاین وارد محیط آنلاین شده است (Correa et al, 2010). در حال حاضر سیستم‌های شبکه‌های اجتماعی در میان مردم بسیار محبوب هستند و بسیاری از مردم به آنها جذب می‌شوند و از آنها برای اهداف مختلف استفاده می‌کنند، از این‌رو طرفداران شبکه‌های اجتماعی می‌گویند: «اگر شما در شبکه‌های اجتماعی نیستید، شما زنده نیستید» (Al-Mukhaini, 2014). می‌توان گفت وابستگی انسان‌ها به شبکه‌های اجتماعی به علت نیاز او به اجتماع است (Gunduz, 2017). استفاده از شبکه‌های اجتماعی جزء جدایی‌ناپذیر از زندگی بسیاری از فراگیران شده است، به طوری که بر روی بسیاری از جوانب زندگی، از جمله میزان مطالعه و عملکرد تحصیلی آنها تأثیر مستقیم داشته است (Kirschner & Karpinski, 2010).

شبکه‌های اجتماعی دارای تعاریف متعددی هستند. تعریفی که لغت‌نامه آکسفورد از شبکه‌های اجتماعی ارائه می‌دهد، چنین است: وب‌سایت یا نرم‌افزاری که از طریق انتشار اطلاعات، دیدگاه‌ها، پیام‌ها، تصاویر و ... موجب ارتباط کاربران با یکدیگر می‌شود (موحدی و همکاران، ۱۳۹۴). یک شبکه اجتماعی به‌عنوان یک مکان تعریف شده است که شرکت‌کنندگان یک صفحه خانگی یا خدمات شخصی را در آن ایجاد می‌کنند (Lawler et al, 2012). به اعتقاد آلورز و اسمیت^۱ (۲۰۱۳) سایت‌های شبکه اجتماعی می‌توانند به صورت سایت‌های اشتراک‌گذارنده با تنوعی از ویژگی‌های تکنیکی تعریف شوند که این امکان را به افراد می‌دهند تا روابط ایجاد شده به وسیله انگیزه‌های ناهمگن و مختلف را تشکیل دهند. در تعریفی دیگر، شبکه‌های اجتماعی مجازی را، جامعه‌ای برخاسته از کاربران اینترنتی که تمایل به برقرار کردن ارتباط با دیگر کاربران در حوزه‌های مورد علاقه دو طرف را دارند، تعریف کرده‌اند (William, 2009) می‌توان گفت که وابستگی انسان به محیط

شبکه‌های اجتماعی به علت نیاز به اجتماع است (Gunduz, 2017). ایده بنیادی شبکه‌های اجتماعی مربوط به ایجاد ارتباطات اجتماعی است، این شبکه‌ها مجموعه‌ای پیچیده از انواع ارتباطات شخصی و حرفه‌ای را بین افراد و سازمان‌ها به وجود می‌آورند (Eke & Singh, 2018).

با رشد چشمگیر شبکه‌های اجتماعی در سال‌های اخیر، این رسانه‌ها به‌عنوان یک فناوری در حال ظهور برای آموزش و یادگیری در سال ۲۰۰۵ شناخته شدند (Umoh & Etuk, 2016). درحالی‌که ارزش شبکه‌های اجتماعی در آموزش و پرورش به رسمیت شناخته شده است (Schlenkrich & Sewry, 2012) ولی از ظرفیت کامل آن در زمینه آموزش استفاده نمی‌شود (Parameswaran and Whinston, 2007). استفاده از شبکه‌های اجتماعی تأثیر زیادی بر میزان پیشرفت تحصیلی فراگیران دارد (امامی‌ریزی، ۱۳۹۵). در شبکه‌های اجتماعی یادگیری غیررسمی در یک شیوه سازنده اجتماعی رخ می‌دهد که در آن فراگیران، آموزش‌دهندگان و دیگر اعضای جامعه با هم همکاری کرده و دانش را به اشتراک می‌گذارند (Rachtham & Firpo, 2011). شبکه‌های اجتماعی به ابزارهایی برای فعال‌کردن کاربران برای تعامل اجتماعی استفاده می‌شود، ارجح می‌نهند. استفاده از این شبکه‌های اجتماعی مکمل تدریس هستند و باعث غنی‌شدن کلاس‌های سنتی می‌شوند (Al-Mukhaini, 2014).

بازنگری مداوم نظام آموزشی ضرورت عصری است که در آن پیشرفت علمی حیرت‌آور نصیب بشر شده است (چراغ‌ملایی و همکاران، ۱۳۹۳). یادگیری، به‌عنوان یک فعالیت اجتماعی (Berson and Berson, 2003) می‌تواند از شبکه‌های اجتماعی بهره‌مند شود (SchlenkrichL & Sewry, 2012). در ارتباط با آموزش، شبکه‌های اجتماعی نه تنها شیوه یاددهی - یادگیری سنتی را تغییر می‌دهند، بلکه باعث افزایش اثربخشی فرایند یادگیری می‌شوند (Balcikanli, 2015). شبکه‌های اجتماعی با شکستن موانع میان معلمان و دانش‌آموزان، افزایش انگیزه تحصیلی، افزایش انعطاف‌پذیری در امر آموزش (Froment et al, 2017)؛ افزایش مشارکت (Jordan & Weller, 2018)، افزایش دسترسی به اطلاعات و منابع مربوط به مواد درسی (Maben & Helvie- Mason, 2017) و بهبود فرایند مدیریت مدرسه (Eke &

(Singh, 2018)، بهبود فرایندهای آموزشی و یادگیری فراگیران (زارعی زوارکی و قربانی، ۱۳۹۴) می‌شود. در این میان چالش‌های زیادی نیز این زمینه را تهدید می‌کند، از جمله این موارد می‌توان به مسئله حفظ حریم خصوصی (Froment, 2017)، امنیت (Hung & Yuen, 2010)، انتشار اطلاعات مشکوک، حواس‌پرتی دانش‌آموزان و عدم کنترل درست مطالب اشاره کرد (Balcikanli, 2015).

استفاده از شبکه‌های اجتماعی در ایران با رشد چشمگیری همراه بوده است، به طوری که تعداد زیادی از افراد عضو شبکه‌هایی چون تلگرام هستند که آمار آنها در حال حاضر به طور تقریبی ۲۲ میلیون نفر است که ۱۵ میلیون نفر آن‌ها کاربر فعال به شمار می‌روند (فیروزآبادی، ۱۳۹۴؛ نقل در رضایی و همکاران، ۱۳۹۴). متأسفانه بیشتر کاربرد این شبکه‌ها در کشور جهت سرگرمی است و از این فضا برای هدف‌های آموزشی به نحو مطلوب استفاده نمی‌شود (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵). اهمیت مسئله با در نظر گرفتن اینکه حدود ۴۶ درصد مردم ایران از شبکه‌های اجتماعی مجازی خارجی، ۴ درصد از شبکه‌های اجتماعی داخلی و حدود ۱۴ درصد از هر دو طیف شبکه‌های داخلی و خارجی استفاده می‌کنند (مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران، ۱۳۹۷) دوچندان می‌شود و استفاده بهینه از این شبکه‌ها می‌تواند موجب توانمندسازی استادان و دانشجویان کشور شود (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵). با نگاهی به پژوهش‌های انجام‌شده در زمینه عوامل راهبردی مؤثر بر آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی در داخل و خارج از کشور به طیف وسیعی از عوامل پراکنده روبه‌رو می‌شویم که برخی از این عوامل شامل سهولت استفاده، جریان، سودمندی ادراک‌شده، قابلیت اعتماد (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵)، انگیزه (Balcikanli, 2015)، همکاری‌پذیری شبکه (Erzurum, 2012)، تعامل‌پذیری شبکه‌ها (Bozkurt et al, 2017)، طراحی شبکه (Cortés & Lozano, 2014)، مدیریت زبان (Schlenkrich & Sewry, 2012) و ... اشاره داشته‌اند.

در حالی که ارزش شبکه‌های اجتماعی در آموزش و پرورش به رسمیت شناخته شده، اما از ظرفیت کامل آنها در امر آموزش استفاده نشده است. وضعیت فعلی پژوهش‌ها در زمینه شبکه‌های اجتماعی نشان می‌دهد که مطالعات موجود (داخلی

و خارجی) به‌طور سیستماتیک و همه‌جانبه به شناسایی عوامل راهبردی و کلیدی موفقیت شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش توجه نکرده‌اند و هماهنگی بین آنها وجود ندارد. آگاهی از عوامل تأثیرگذار بر موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی از یک‌سو سبب بهره‌مندی مناسب نظام آموزشی کشور از این فناوری مهم و از سوی دیگر، زمینه‌ساز برنامه‌ریزی در سطح کلان برای آموزش عمومی آحاد جامعه می‌شود. استفاده مؤثر از شبکه‌های اجتماعی با توجه به عوامل اثرگذار بر موفقیت آن می‌تواند علاوه بر اینکه از آثار سوء آن کم کند زمینه آموزش ارزان و در دسترس را در جامعه فعلی ما که نیازمند این‌گونه آموزش‌ها است، فراهم آورد. با توجه به آنچه گذشت، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی دو پرسش اصلی زیر است:

۱. عوامل راهبردی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی چه می‌باشد؟
۲. الگوی جاری عوامل موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی دارای چه مؤلفه‌هایی است؟

پیشینه پژوهش

با توجه به جست‌وجوی محققان در داخل مطالعه‌ای در رابطه با موضوع پژوهش انجام نشده بود و به برخی از موارد مطالعات خارجی که در این راستا است، اشاره می‌شود.

تیریاکیواوغلو و ارزروم (Tiryakioglu & Erzurum, 2011) در پژوهشی با عنوان «استفاده از شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یک ابزار آموزشی» به این نتیجه رسیدند که استفاده از شبکه‌های اجتماعی در آموزش موجب استقلال زمانی و مکانی، بهبود در کیفیت و اثربخشی آموزش، شخصی‌سازی آموزش، ارتباطات چندوجهی فراگیران با معلم و همکلاس‌های خود، ارائه مکانی برای ارزیابی عملکرد دانشجویان، اجازه‌دادن به طراحی محیط‌های یادگیری تصویری، متنی و توانایی یادگیری به شیوه‌ای منظم‌تر در زمان کوتاه‌تر می‌شود.

اسکلن کریچ و سیوری (Schlenkrich & Sewry, 2012) در پژوهشی با عنوان

«عوامل مؤثر در استفاده موفق از سایت‌های شبکه‌های اجتماعی در آموزش عالی» به این نتیجه رسیدند که عواملی چون مبادله‌پذیری، امنیت، حفظ حریم خصوصی، دسترسی‌پذیری، مهارت یادگیرنده، مدیریت زبانی، سهولت کاربرد، مدیریت بحث‌ها، نگرش فراگیر و کیفیت محتوا در استفاده مؤثر از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش اثرگذار هستند.

الورز و اسمیت (Alvarez & Smith, 2013) در پژوهش خود با عنوان «یادگیری در شبکه‌های اجتماعی: اصول و ایده‌هایی برای بکارگیری آن در آموزش عالی» به این نتیجه رسیدند که عواملی چون شخصی‌سازی یادگیری، مبادله‌پذیری، ارزیابی مناسب، حس تعلق، توجه به یادگیری اجتماعی، نیازسنجی، انگیزه یادگیرنده، امنیت، بازخورد مداوم و مهارت ارزشیابی مربی در استفاده مؤثر از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش تأثیرگذار است.

لاکیر و پترسون (Lockyer & Patterson, 2008) در پژوهشی با عنوان «ادغام تکنولوژی‌های شبکه اجتماعی در آموزش: یک مطالعه موردی از محیط یادگیری رسمی» عواملی چون مبادله‌پذیری، تعامل‌پذیری، محتوای جامع، زیرساخت، کاربرپسندی و امنیت را از عوامل مؤثر در آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی بیان داشتند.

حیدری و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر ترغیب دانشجویان به استفاده از شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یک شبکه آموزش مجازی» عواملی چون نگرش، سهولت استفاده، سودمندی و قابلیت اعتماد را از عوامل مؤثر در آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی بیان داشتند.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر سنتز پژوهی (The-synthesis research) است که شامل ترکیب ویژگی‌ها و عوامل خاص ادبیات تحقیق می‌شود. سنتز پژوهی در برخی از موارد به‌عنوان فراتحلیل کیفی شناخته شده و سعی دارد تحقیقاتی را که پوشش می‌دهد، تحلیل کرده و تناقضات موجود در آن را حل کند و ضمن یکپارچه‌سازی نتایج، موضوعات اصلی را نیز برای تحقیقات آینده مشخص کند (Cooper & Hedges,

(2009)؛ از اهداف آن خلق تعمیم‌ها، از ترکیب نتایج تحقیقات تجربی است (Khorasani et al, 2014). از این رو، حوزه پژوهش شامل کلیه مقالات علمی معتبر در زمینه آموزش موفق از طریق شبکه‌های اجتماعی است. در این راستا با توجه به اینکه رویکرد آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی در یک دهه اخیر به‌طور رسمی به جامعه علمی معرفی شد، لذا کلیه پژوهش‌ها نیز از این سال‌ها به بعد به‌صورت علمی انجام شده و نتایج آن منتشر شده و لذا کلیه مقالات منتخب این پژوهش نیز بر اساس این فاصله زمانی است. از سوی دیگر، برای فراهم آوردن اطلاعات مورد نیاز، از فرم کاربرگ طراحی شده توسط محقق برای گزارش و ثبت اطلاعات پژوهش‌های اولیه استفاده شد.

برای سنتز پژوهی اسناد و مدارک علمی موجود در زمینه پژوهش از تحلیل محتوا به شیوه مقوله‌بندی استفاده شد. داده‌های به‌دست‌آمده از این پژوهش بر اساس کدگذاری در سه سطح باز، محوری و منتخب مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. به این صورت که ابتدا با کدگذاری باز مقوله‌ها از اسناد استخراج شد و سپس با طبقه‌بندی کدهای باز هم‌جنس در یک مقوله، کدهای محوری تحقیق به دست آمد. در نهایت، کدهای محوری شناسایی شده در ابعاد متناسب با خود قرار گرفتند و کدهای منتخب حاصل شدند و الگوی موفقیت آموزش‌های مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی ترسیم شد. برای اطمینان از نحوه کدگذاری‌ها از دو نفر ارزشیاب جهت کدگذاری مجدد یافته‌ها استفاده شد که به‌منظور تأیید پایایی، از فرمول ضریب کاپای کوهن استفاده شد. در این پژوهش میزان توافق بین ارزشیابان عدد ۰٫۸۳، به دست آمد که نشان‌دهنده ۸۳ درصد توافق بین ارزشیابان در کدگذاری‌ها بود. در پژوهش حاضر، جهت تحلیل یافته‌ها از الگوی شش مرحله‌ای سنتز پژوهی روبرتس شامل مراحل: (۱) شناسایی نیاز، اجرای جست‌وجوی مقدماتی و شفاف‌سازی نیاز؛ (۲) اجرای پژوهش به‌منظور بازیابی مطالعات؛ (۳) گزینش، پالایش و سازمان‌دهی مطالعات؛ (۴) چارچوب ادراکی و متناسب ساختن آن با اطلاعات حاصل از تحلیل؛ (۵) پردازش، ترکیب و تفسیر در قالب فرآورده‌های ملموس و (۶) ارائه نتایج استفاده شد. همچنین برای کدگذاری داده‌ها از نرم‌افزار MAXQDa10

استفاده شد.

یافته‌ها

در این بخش با توجه به الگوی شش مرحله‌ای سنتز پژوهی روبرتس به تحلیل هر یک از مراحل پرداخته می‌شود:

۱. شناسایی نیاز، اجرای جست‌وجوی مقدماتی و شفاف‌سازی نیاز

یادگیری و آموزش می‌تواند از شبکه‌های اجتماعی بهره‌مند شود (Schlenkrich & Sewry, 2012). در ارتباط با آموزش، شبکه‌های اجتماعی نه تنها شیوه یاددهی-یادگیری سنتی را تغییر می‌دهند، بلکه باعث افزایش اثربخشی فرایند یادگیری می‌شوند (Balcikanli, 2015). در این میان با وجود این‌که اهمیت استفاده از شبکه‌های اجتماعی در فرایند آموزش شناخته شده است، اما از این ظرفیت به نحو مطلوب استفاده نمی‌شود (Schlenkrich & Sewry, 2012). از آنجا که مطالعات مختلف از زوایای متنوع عوامل مختلفی برای موفقیت شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش گزارش کرده‌اند، بنابراین نیاز است که ابتدا بر پایه مطالعات انجام‌شده و تجربیات کسب‌شده در این زمینه، تصویری کلی از عوامل کلیدی موفقیت این نوع آموزش داشته و سپس در مورد کارایی و اثربخشی آن نظر دهیم.

۲. اجرای پژوهش به منظور بازیابی مطالعات

این مرحله به جست‌وجوی منابع مربوط با نیاز اصلی پژوهش اختصاص دارد (Prashar, 2015) از این رو ابتدا کلیه مقالات علمی معتبر از طریق جست‌وجوی کلیدواژه‌هایی از قبیل: شبکه اجتماعی، استفاده آموزشی از شبکه‌های اجتماعی، ارزیابی شبکه‌های اجتماعی، از طریق پایگاه‌های اطلاعاتی داخلی از جمله Google، Sid، Noormags، Magiran، پرتال جامع علوم انسانی، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران^۱ و جویسگر فارسی علم‌نت و همچنین پایگاه‌های اطلاعاتی در خارج از جمله Science، Scientific Information Database، Sage، Emerald، Scopus، Google Scholar، Taylor & Francis، World scientific، SpringerLink، ProQuest، Direct

و Eric، Wiley شناسایی شدند و با توجه به هدف تحقیق، منابع مرتبط حفظ و منابع غیرمرتبط حذف شد. به منظور بالابردن کیفیت کار، جست و جوی مقالات توسط دو نفر که آشنایی کامل به روش های جست و جو و منابع اطلاعاتی داشتند، به صورت جداگانه انجام شد. از سوی دیگر دو نفر خبره در زمینه برنامه ریزی درسی و تکنولوژی آموزشی بر کلیه روند اجرای کار نظارت داشتند. همچنین این پژوهش با تکیه بر منابع داخلی و خارجی و بر پایه مقالات علمی- پژوهشی منتشر شده تدوین شد و انتخاب این دسته از منابع از این رو بوده که مقالات علمی پژوهشی فرایند بررسی تخصصی را زیر نظر داوران متخصص طی می کنند و این حاکی از اعتبار نتایج آنها است.

۳. گزینش، پالایش و سازمان دهی مطالعات

این مرحله به داوری درباره تعیین مطالعات مرتبط با نیازهای دانشی اختصاص دارد. داوری که نیازمند تدوین ملاک های برای گزینش و دسته بندی مطالعات است (Moffett, 2015). معیارهای ورود (Inclusion Criterion) به این پژوهش شامل موارد زیر است:

۱. مقالات انتشار یافته در زمینه آموزش از طریق شبکه های آموزشی.
۲. تحقیقات باید داده ها و اطلاعات کافی را در ارتباط با اهداف پژوهش، گزارش کرده باشند، از این رو کفایت یک پژوهش جهت بررسی در این مقاله گزارش عوامل مؤثر بر آموزش از طریق شبکه های اجتماعی است.
۳. تحقیقاتی که فرایند بررسی تخصصی را زیر نظر داوران متخصص طی می کنند و به صورت مقاله کامل از طریق برخط یا به طور کامل چاپ شده باشند. با توجه به جستجوهای انجام شده، ۷۲۳ مطالعه در راستای ملاک های ورود این پژوهش یافت شد که تعدادی از این مطالعات برای ورود به تحلیل نهایی مناسب نبودند و بر اساس ملاک های خروج از فرایند تحلیل این پژوهش خارج شدند که ملاک های خروج این مطالعه شامل موارد زیر است:
۴. پژوهش هایی که اطلاعات کافی در زمینه اهداف این تحقیق گزارش نداده بودند، به عبارت دیگر پژوهش هایی که صرفاً به بررسی رابطه آموزش از طریق

شبکه‌های اجتماعی با دیگر متغیرها به صورت کمی پرداخته بودند و به عوامل مؤثر آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی اشاره نکرده بودند.

۵. پژوهش‌هایی که فاقد کیفیت لازم علمی بودند و در مجلات و کنفرانس‌های بی‌اعتبار انتشار یافته بودند.

بر این اساس روند بررسی پژوهش‌ها به ترتیب به این شرح است:

کل مطالعات مرتبط با کلیدواژه‌ها ۷۲۳ مورد، حذف تحقیقات نامرتب پس از بررسی عناوین ۴۵۱ مورد، چکیده مقالات مورد بررسی ۲۷۲ مورد، حذف پژوهش‌های نامرتب پس از بررسی چکیده مطالعات ۲۱۱ مورد، تحقیقات مرتبط با متن کامل ۶۱ مورد، حذف تحقیقات نامرتب پس از بررسی متن کامل ۱۸ مورد، کل تحقیقات نهایی ۴۳ مورد، بنابراین در این پژوهش ۴۲ مورد که از مطالعات خارجی و ۱ مورد از مطالعات داخلی انتخاب شدند. برای تحلیل نهایی در این پژوهش از یافته‌های ۴۳ مقاله علمی استفاده شد که در بخش یافته‌های پژوهش مورد نظر، مهم‌ترین نتایج هر پژوهش به صورت کاملاً تفصیلی در قالب کدگذاری باز ارائه شده است.

۴. تعیین چارچوب ادراکی و متناسب‌ساختن آن با اطلاعات حاصل از تحلیل

این مرحله چارچوبی پیونددهنده است که اطلاعات به دست آمده در پیرامون آن ترکیب می‌شود (Moffett, 2015). از این رو چارچوب ادراکی شکل گرفته در این پژوهش حول دو مفهوم اصلی است.

۱. شبکه اجتماعی: شبکه‌های اجتماعی مجازی، جامعه برخط از کاربران اینترنتی که تمایل به برقرار کردن ارتباط با دیگر کاربران در حوزه‌های مورد علاقه دو طرف را دارند، تعریف می‌شود (William, 2009).

۲. عوامل کلیدی (راهبردی): عوامل راهبردی شاخص‌هایی هستند که بر اثربخشی شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش مؤثرند.

۵. پردازش، ترکیب و تفسیر در قالب فرآورده‌های ملموس

با توجه به یافته‌های حاصل از تحقیقات مرتبط با هدف پژوهش، ابتدا کلیه مؤلفه‌ها از

طریق فرایند کدگذاری باز استخراج می شوند، از این رو با توجه به فرایند کدگذاری حاصل از مرحله نخست، در این بخش ابتدا در جدول ۱ اقدام به شناسایی عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی با توجه به کد هر مقاله می شود.

جدول ۱. عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی (کدگذاری باز)

ردیف	محقق / محققان	سال	عوامل راهبردی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی
۱	Boyd, Ellison	2007	تعامل پذیری و مشارکت پذیری
۲	Lockyer & Patterson	2008	مبادله پذیری، تعامل پذیری، محتوای جامع، زیرساخت، کاربرپسندی و امنیت
۳	Bosch TE	2009	نگرش یادگیرنده، تعامل پذیری، امنیت و یادگیری ترکیبی
۴	Usuel YK & Mazman SG	2009	مدیریت زبان، دیدگاه اجتماعی
۵	Roblyer MD et al	2010	پشتیبانی، نگرش یادگیرنده، انعطاف پذیری، امنیت، طراحی رابط کاربری، کاربرپسندی، دانش و مهارت یادگیرنده، دانش و مهارت مربی، نگرش مربی، بازخورد مداوم، دسترسی پذیری، اطلاع‌رسانی، همکاری پذیری، مبادله پذیری، تعامل پذیری، یادگیری ترکیبی، یادگیری ترکیبی، شخصی سازی یادگیری، ارزیابی مناسب و خودافشایی مربی
۶	Hung HT & Yuen SCY	2010	دیدگاه اجتماعی، زیرساخت، دسترسی پذیری، مبادله پذیری، تعامل پذیری، یادگیری ترکیبی، شخصی سازی یادگیری، احساس تعلق، کیفیت محتوا، مهارت یادگیرنده، مشارکت یادگیرنده، انگیزه، مهارت مربی، امنیت، مدیریت مباحث، یادگیری اجتماعی، مدیریت زبانی
۷	Brady K et al	2010	تعامل پذیری، امنیت، همکاری پذیری، مبادله پذیری، دسترسی پذیری مناسب و مقیاس پذیری
۸	Ractham P & Firpo D	2011	مبادله پذیری، دسترسی پذیری، تعامل پذیری، مشارکت یادگیرنده، یادگیری ترکیبی و ارزیابی مناسب
۹	Tiryakioglu F & Erzurum F	2011	شخصی سازی، دیدگاه اجتماعی، فرهنگ‌سازمانی، سهولت کاربرد، انعطاف پذیری، کاربرپسندی، دسترسی پذیری، تعامل پذیری، مشارکت یادگیرنده، مشارکت یاددهنده، زیرساخت مناسب، ارزیابی مناسب، مبادله پذیری، به روز بودن محتوا، مقیاس پذیری، همکاری پذیری، اطلاع‌رسانی، پشتیبانی و بازخورد مداوم
۱۰	Teclehaimanot B & Hickman T	2011	تعامل پذیری، دسترسی پذیری و اطلاع‌رسانی
۱۱	Jovanovic J et al	2012	تعاملات اجتماعی، مبادله پذیری، مشارکت یادگیرنده و مربی، بازخورد مداوم، کاربرپسندی، همکاری، روش آموزش، حس تعلق، ارزیابی مناسب و طراحی مناسب آموزشی
۱۲	Yousef Zaidieh AJ	2012	مبادله پذیری، امنیت، دسترسی پذیری، انعطاف پذیری، مشارکت، سهولت کاربرد و دسترسی پذیری
۱۳	Schlenkrich L & Sewry DA	2012	مبادله پذیری، امنیت، حفظ حریم خصوصی، دسترسی پذیری، مهارت یادگیرنده، مدیریت زبانی، سهولت کاربرد، مدیریت بحث‌ها، نگرش فراگیر و کیفیت محتوا
۱۴	Lawler JP et al	2012	امنیت و اطلاع‌رسانی

تعامل‌پذیری، انگیزه، مبادله‌پذیری، نیازسنجی، سهولت کاربرد و ارزیابی مناسب	2012	Senen Balcikanli, G	۱۵
شخصی‌سازی یادگیری، مبادله‌پذیری، ارزیابی مناسب، حس تعلق، توجه به یادگیری اجتماعی، نیازسنجی، انگیزه یادگیرنده، امنیت، بازخورد مداوم و مهارت ارزشیابی مربی	2013	Alvarez I B & -Smith M O	۱۶
سهولت کاربرد	2013	Habib, S	۱۷
دیدگاه اجتماعی، نگرش یادگیرنده و مبادله‌پذیری	2013	Abedin, B et al	۱۸
روش آموزش مربی، تعامل‌پذیری، دسترسی‌پذیری، ارزیابی مناسب، شخصی‌سازی، ظرفیت بارگذاری، سهولت کاربرد	2014	Al-Mukhaini EM	۱۹
دسترسی‌پذیری، تعامل‌پذیری، ایجاد حس تعلق، طراحی مناسب آموزشی، محتوای غیرمتمرکز، فرهنگ‌سازمانی، امنیت، طراحی رابط کاربری، دانش و مهارت یادگیرنده، زیرساخت، نگرش جامعه	2014	Cortés JA & Lozano JO	۲۰
تعامل‌پذیری	2014	Geczy P et al	۲۱
تعامل‌پذیری و انگیزه	2014	Karimi, L et al	۲۲
سهولت کاربرد، مبادله‌پذیری، نیازسنجی، شخصی‌سازی، مهارت یادگیرنده و مربی و تعامل‌پذیری	2014	Stachowiak, B	۲۳
انگیزه یادگیرنده	2015	Li, J., & Greenhow, C.	۲۴
تعامل‌پذیری، اطلاع‌رسانی، اشتراک‌گذاری، نگرش مربی، یادگیری ترکیبی، یادگیری اجتماعی، شخصی‌سازی، امنیت، انگیزه، دسترسی‌پذیری، ارزیابی مناسب و مدیریت دانش و مدیریت بحث‌ها	2015	Vural, O. F	۲۵
مهارت یادگیرنده، تعامل‌پذیری، انعطاف‌پذیری، شخصی‌سازی، تعامل‌پذیری، دیدگاه اجتماعی، سهولت کاربرد، پشتیبانی سازمانی، مشارکت، مبادله‌پذیری و مدیریت بحث‌ها	2015	Ngozi, E. Ch & Madu, I .CH	۲۶
تعامل‌پذیری، مهارت یادگیرنده	2015	Dursun, O.O & Cuhadar, C	۲۷
تعامل‌پذیری و شخصی‌سازی	2015	SeEVERS, M.T et al	۲۸
دیدگاه اجتماعی، تعامل‌پذیری، همکاری‌پذیری، مبادله‌پذیری، مهارت یادگیرنده، انگیزه یادگیرنده و خود افسایی مربی	2015	Balcikanli, C.	۲۹
پشتیبانی، سبک مدیریت، امور اداری، مدیریت دانش، دیدگاه اجتماعی، انعطاف‌پذیری، سهولت کاربرد، زیرساخت	2016	Alqahtani, S	۳۰
مشارکت یادگیرنده، مبادله‌پذیری، مقیاس‌پذیری، تعامل‌پذیری، شخصی‌سازی	2016	Veletsianos, G. & Kimmons, R	۳۱
تعامل‌پذیری و مبادله‌پذیری	2016	Reychav, I. et al	۳۲
تعامل‌پذیری، مبادله‌پذیری و نیازسنجی	2016	Akcaoglu, M. & Bowman, N. D	۳۳
نگرش یادگیرنده، به‌روزر بودن محتوا و مشارکت	2016	Umoh, U. E & Etuk, E.N	۳۴
مبادله‌پذیری و تعامل‌پذیری	2016	Callaghan, G. & Frihbance, I.	۳۵
مشارکت، امنیت، سهولت کاربرد، نگرش یادگیرنده، نگرش مربی، نگرش اجتماعی، زیرساخت، دسترسی‌پذیری و مبادله‌پذیری	2016	Bristy, J. F	۳۶
اطلاع‌رسانی، مبادله‌پذیری، تعامل‌پذیری، بازخورد مداوم، نگرش یادگیرنده،	2017	Froment, F. et al	۳۷

نگرش مربی، تناسب محتوا، مشارکت مربی و امنیت			
ظرفیت بارگذاری، تعامل پذیری، دسترسی پذیری و مبادله پذیری	2017	Maben, S & Helvie-Mason, L	۳۸
مقیاس پذیری، سهولت کاربرد، نگرش اجتماعی، تعامل پذیری، مبادله پذیری اسناد، مهارت یادگیرنده، پشتیبانی و محتوای بروز	2017	Gunduz, S	۳۹
تعامل پذیری، یادگیری اجتماعی، نگرش یادگیرنده و امنیت	2017	Bozkurt, A et al	۴۰
مبادله پذیری، نگرش یادگیرنده، پشتیبانی، مهارت یادگیرنده و حفظ حریم خصوصی	2018	Jordan, K & Weller, W	۴۱
مبادله پذیری، نگرش یادگیرنده، پشتیبانی، مهارت یادگیرنده و حفظ حریم خصوصی	2018	Eke, C.L & Singh, Sh	۴۲
نگرش، سهولت استفاده، سودمندی، قابلیت اعتماد	۱۳۹۵	حیدری و همکاران	۴۳

۶. ارائه نتایج ترکیب

در این بخش با توجه به فرایند و فرآورده‌های سنتز پژوهی در یک نمای کلی، عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی مورد بررسی قرار می‌گیرد. ابتدا در قسمت فرایند سنتز پژوهی استخراج عوامل مؤثر صورت گرفته به این شکل که ابتدا توصیفات کلیه عوامل مؤثر از طریق فرایند کدگذاری باز شناسایی می‌شود و سپس در قسمت فرآورده سنتز پژوهی، از آنجا که هدف سنتز پژوهی ترکیب کلیه یافته‌های علمی در یک موضوع خاص و رسیدن به یک انسجام واحد است، در بخش ارائه نتایج ترکیب ابتدا تحلیل کیفی کدهای باز در کنار هم قرار گرفته و با کدگذاری مجدد، موارد همپوشی و قرابت معنایی باهم ترکیب شده و مؤلفه‌ها (کدهای محوری) استخراج می‌شود. در ادامه برای دسته‌بندی کردن کلیه عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی بر اساس یک مفهوم مشترک از طریق کدگذاری محوری بر مبنای عوامل مؤثر بر آموزش از طریق شبکه‌ها اقدام شده است که منجر به شناسایی ۴ بُعد (کد منتخب) شد که نتایج کدگذاری محوری و منتخب در جدول شماره ۲ آورده شده است.

جدول ۲. کدگذاری انتخابی عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی

ابعاد	مؤلفه‌ها(عوامل)	مقوله‌ها	تحقیقات
عوامل سازمانی	عوامل سازمانی	حمایت سازمانی	Roblyer MD et al (2010), Hung H.T & Yuen S.C.Y (2010), Alqahtani, S (2016), Tiryakioglu F, Erzurum F (2011), Ngozi, E. Ch & Madu, I.CH(2015), Gunduz, S(2017) & Jordan, K & Weller, W (2018).
		سبک مدیریت	Jordan, K & Weller, W(2010).
		فرهنگ سازمانی	Cortés JA & Lozano JO (2014) & Tiryakioglu F, Erzurum F (2011)
		مدیریت دانش	Alqahtani, S(2016) & Vural, O. F(2015)
		نگرش	Roblyer, M.D et al(2010) & Alqahtani, S (2010)
عوامل ساختاری	کیفیت شبکه‌ها	انعطاف‌پذیری	Roblyer, M.D et al(2010), Alqahtani, S(2016), Ngozi, E. Ch & Madu, I.CH (2015), Yousef Zaidieh, A. J(2012).
		امنیت(قابلیت اطمینان)	حیدری و همکاران (۱۳۹۵) Roblyer, M.D et al(2010), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y (2010), Alvarez I B & -Smith M O(2013), Bosch, T.E(2009), Cortés, J.A & Lozano, J. O (2014), Brady, K.B et al(2010), Lockyer, L & Patterson, P(2008), Vural, O. F(2015), Bristy, J. F(2016), Froment, F. et al(2017), Schlenkrich, L & Sewry D.A(2012), Lawler, J.P. et al(2012), Eke, C.L & Singh, Sh(2018), Bozkurt, A et al(2017) & Yousef Zaidieh, A. J(2012)
		طراحی رابط کاربر	Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014) & Roblyer, M.D et al(2010).
		سهولت در استفاده	حیدری و همکاران (۱۳۹۵). Alqahtani, S(2016), Al-Mukhaini, E.M(2014), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Ngozi, E. Ch & Madu, I.CH(2015), Bristy, J. F(2016), Gunduz, S(2017), Habib, S. et al(2013), Schlenkrich, L. & Sewry D.A(2012), Stachowiak, B(2014), Senen Balcikanli, G(2012) & Yousef Zaidieh, A. J(2012).
		کاربرپسندی	Roblyer, M.D et al(2010), Lockyer, L & Patterson, P(2008), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011) & Jovanovic, J. et al(2012).
		دسترسی‌پذیری	Roblyer, M.D et al(2010), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y (2010), Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014), Brady, K.B et al(2010), Al-Mukhaini, E.M(2014), Vural, O. F(2015), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Bristy, J. F(2016), Teclehaimanot, B, & Hickman, T(2011), Schlenkrich, L & Sewry D.A(2012), Maben, S & Helvie-Mason, L(2017) & Yousef Zaidieh, A. J(2012).
		اطلاع‌رسانی	Roblyer, M.D et al(2010), Vural, O. F(2015), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Teclehaimanot, B, & Hickman, T(2011), Froment, F. et al(2017) & Lawler, J.P. et al(2012).
		ظرفیت بارگذاری	Al-Mukhaini, E.M(2014) & Maben, S & Helvie-Mason, L(2017)
		همکاری‌پذیری	Roblyer, M.D et al(2010), Boyd, D.M, Ellison N.B(2008), Brady, K.B et al(2010), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Senen Balcikanli, G(2012) & Balcikanli, C.)2015) & Senen Balcikanli, G(2012).

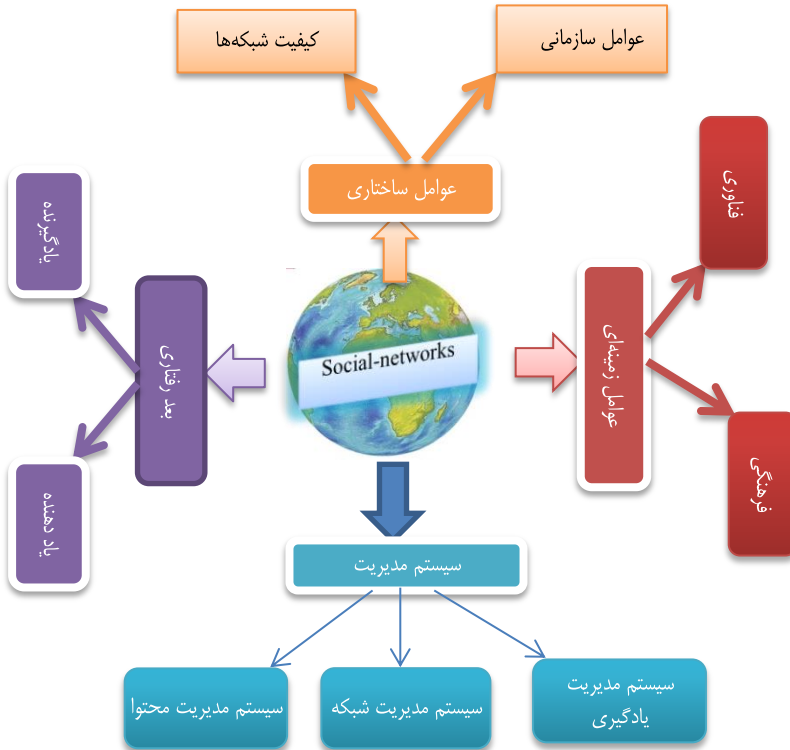

Roblyer, M.D et al(2010), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y (2010), Boyd, D.M, Ellison N.B(2008), Veletsianos, G. & Kimmons, R(2016), Ractham, P & Firpo, D(2011), Brady, K.B et al(2010), Lockyer, L & Patterson, P(2009), Vural, O. F(2015), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Alvarez, I. B & -Smith, M. O(2013), Ngozi, E. Ch & Madu, I.CH(2015), Jovanovic, J. et al(2012), Bristy, J. F(2016), Reychar, Let al (2016), Gunduz, S(2017), Akcaoglu, M. & Bowman, N. D(2016), Froment, F. et al(2017), Abedin, B. et al(2013), Schlenkrich, L & Sewry D.A(2012), Jordan, K & Weller, W(2018), Balcikanli, C(2015), Eke, C.L & Singh, Sh(2018), Maben, S & Helvie-Mason, L(2017), Stachowiak, B(2014), Senen Balcikanli, G(2012) & Yousef Zaidieh, A. J(2012).	مبادله پذیری		
Veletsianos, G. & Kimmons, R(2016), Brady, K.B et al(2010), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Gunduz, S(2017)	مقیاس پذیری		
Roblyer, M.D et al(2010), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y (2010), Boyd, D.M, Ellison N.B(2008), Alvarez, I. B & -Smith, M. O(2013), Bosch, T.E(2009), Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014), Veletsianos, G. & Kimmons, R(2016), Ractham, P & Firpo, D(2011), Brady, K.B et al(2010), Al-Mukhaini, E.M(2014), Lockyer, L & Patterson, P(2008), Vural, O. F(2015), Ngozi, E. Ch & Madu, I. CH(2015), Jovanovic, J. et al(2012), Geczy P et al(2014), Reychar, I. et al(2016), Dursun, O.O & Cuhadar, C(2015), Usluel, Y.K & Mazman, S.G(2009), Gunduz, S(2017), Seevers, M.T et al(2015), Akcaoglu, M. & Bowman, N. D(2016), Teclehaimanot, B., & Hickman, T(2011), Froment, F. et al(2017), Balcikanli, C(2015), Maben, S & Helvie-Mason, L(2017), Callaghan, G. & Fribbance, I.(2016), Karimi, L et al(2014), Stachowiak, B(2014), Bozkurt, A. et al(2017) & Senen Balcikanli, G(2012).	تعامل پذیری		
Roblyer, M.D et al(2010), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y (2010), Bosch, T.E.(2009), Ractham, P & Firpo, D.(2011), Vural, O. F.(2015) & Ngozi, E. Ch & Madu, I. CH(2015).	یادگیری ترکیبی	سیستم مدیریت یادگیری	سیستم مدیریت
Roblyer, M.D et al(2010), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y.(2010), Alvarez, I. B & -Smith, M. O(2013), Veletsianos, G. & Kimmons, R (2016), Al-Mukhaini, E.M(2014), Vural, O. F(2015), Tiryakioglu, F., Erzurum,F.(2011), Seevers, M.T et al(2015), Stachowiak, B(2014).	شخصی سازی یادگیری		
Roblyer, M.D et al(2010), Alvarez, I. B & -Smith, M. O.(2013), Ractham, P & Firpo, D.(2011), Al-Mukhaini, E.M(2014), Vural, O. F(2015), Tiryakioglu, F., Erzurum ,F(2011), Jovanovic, J. et al(2012) & Senen Balcikanli, G(2012).	ارزیابی مناسب		
Alvarez, I. B & -Smith, M. O.(2013), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y.(2010), Cortés, J.A & Lozano, J. O.(2014) & Jovanovic, J. et al(2012).	ایجاد حس تعلق (جامعه)		
Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014) & Jovanovic, J. et al (2012).	طراحی آموزشی		
Alvarez, I. B & -Smith, M. O (2013), Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014), Brady, K.B et al(2010), Vural, O. F(2015), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y (2010) & Bozkurt, A et al(2017).	توجه به یادگیری اجتماعی		
Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010) & Schlenkrich, L & Sewry D.A(2012) & Froment, F. et al(2017)	کیفیت مناسب		
Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Gunduz, S(2017) & Umoh, U. E & Etuk, E.N(2016).	به روز رسانی	سیستم مدیریت محتوا	
Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014)	محتوای غیر متمرکز		
حیدری و همکاران (۱۳۹۵)	سودمندی		

Alvarez, I. B & -Smith, M. O(2013), Akcaoglu, M. & Bowman, N. D(2016) & Senen Balcikanli, G(2012).	تناسب با نیازسنجی		
Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010), Usluel, Y.K & Mazman, S.G(2009) & Schlenkrich, L & Sewry D.A(2012).	مدیریت زبان	سیستم مدیریت شبکه	
Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010), Vural, O. F(2015), Ngozi, E. Ch & Madu, I.CH(2015) & Schlenkrich, L & Sewry D.A(2012)	مدیریت موضوعات		
Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010), Roblyer, M.D et al(2010), Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014), Ngozi, E. Ch & Madu, I.CH(2015), Dursun, O.O & Cuhadar, C(2015), Gunduz, S(2017), Schlenkrich, L & Sewry D.A(2012), Jordan, K & Weller, W(2018), Balcikanli, C. (2015) & Stachowiak, B(2014).	دانش و مهارت کاربرد		بعد رفتاری
حیدری و همکاران (۱۳۹۵) Roblyer, M.D et al(2010), Bosch, T.E(2009), Bristy, J. F(2016), Froment, F. et al(2017), Schlenkrich, L & Sewry D.A(2017) & Bozkurt, A et al(2017)	نگرش به یادگیری از طریق شبکه‌های اجتماعی	یادگیرنده	
Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Veletsianos, G. & Kimmons, R(2016), Ractham, P & Firpo, D(2011), Ngozi, E. Ch & Madu, I.CH(2015), Jovanovic, J. et al(2012), Bristy, J. F(2016), Umoh, U. E & Etuk, E.N(2016) & Yousef Zaidieh, A. J(2012).	مشارکت		
Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010), Alvarez, I. B & -Smith, M. O(2013), Li, J, & Greenhow,C(2015), Vural, O. F(2015), Balcikanli, C(2015), Karimi, L et al(2014) & Senen Balcikanli, G(2012).	انگیزه		
Roblyer, M.D et al(2010), Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010), Stachowiak, B(2014)	مهارت‌های علمی و کاربردی		
Roblyer, M.D et al(2010), Vural, O. F(2015), Bristy, J. F(2016), Froment, F. et al(2017),	نگرش به آموزش از طریق شبکه‌های		
Jovanovic, J. et al(2012) & Al-Mukhaini, E.M(2014)	روش آموزش	یاددهنده	
Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Jovanovic, J. et al(2012) & Froment, F. et al(2017)	مشارکت		
Balcikanli, C(2015) & Roblyer, M.D et al(2010)	خودآشنایی		
Alvarez, I. B & -Smith, M. O(2013) & Jovanovic, J. et al(2012)	مهارت ارزشیابی شبکه‌ای		
Roblyer, M.D et al(2010), Alvarez, I. B & -Smith, M. O(2013), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Jovanovic, J. et al(2012), Froment, F. et al(2017) & Senen Balcikanli, G(2012)	بازخورد مداوم		
Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010), Alqahtani, S(2016), Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014), Lockyer, L & Patterson, P (2008), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011) & Bristy, J. F(2016)	زیرساخت	فناوری	عوامل زمینه‌ای
Hung, H.T & Yuen, S.C.Y(2010), Cortés, J.A & Lozano, J. O(2014), Tiryakioglu, F. Erzurum,F(2011), Ngozi, E. Ch & Madu, I.CH(2015), Bristy, J. F(2016), Usluel, Y.K & Mazman, S.G(2009), Alqahtani, S(2009), Gunduz, S(2017), Balcikanli & C(2015) & Abedin, B. et al(2013)	دیدگاه اجتماعی	فرهنگی	

الگوی مفهومی و چارچوب نظری می‌تواند به فهم بهتر آموزش اثربخش کمک کند. لذا می‌توان با فراترکیب پیشینه نظری و پژوهشی، مؤلفه‌ها و عامل‌های موجود در ابزار یا یافته‌های پژوهشی را در زیرمجموعه ۴ بُعد کلی طبقه‌بندی و تلفیق کرد؛ در نتیجه برای موفق‌سازی آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی مؤسسه‌های آموزشی باید به عوامل ساختاری مؤثر در آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی توجه کرده؛ سیستم‌های مدیریت مناسب شبکه‌ای را طراحی؛ به ابعاد رفتاری که کلیدی‌ترین عنصر در هر آموزشی هستند توجه و عوامل زمینه‌ای مؤثر را در نظر بگیرند. بنابراین برای پاسخگویی به پرسش‌های پژوهشی و تکمیل پاسخ پرسش دوم؛ داده‌های مشتمل بر مضمون‌های اصلی موجود، بر اساس خلاصه نتایج یافته‌های پژوهش حاضر به‌عنوان الگوی جاری عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی در شکل ۱ ارائه شده است.

شکل ۱. الگوی استخراج‌شده موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی

نتیجه‌گیری

از آنجا که کلیه عوامل و مقوله‌های شناخته‌شده برای موفقیت شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش در ابعاد ساختاری، رفتاری، سیستم مدیریتی و عوامل جای می‌گرفته‌اند، بنابراین تمام عوامل در زیرمجموعه این ابعاد سازمان یافته‌اند.

الف) بُعد ساختاری

منظور از بُعد ساختاری همه عوامل و شرایط فیزیکی و غیرانسانی سازمانی است که با نظم، قاعده، قالب، پوسته و بدنه یا هیکل فیزیکی و مادی سازمان را می‌سازند (Al-Fadhli, 2008) و دربرگیرنده مجموعه روابط منظم داخلی سازمان که بدنه آن را تشکیل می‌دهند، است (Shee & Wang, 2008). عوامل موفقیت شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش در بُعد ساختاری شامل عوامل سازمانی و کیفیت شبکه‌ها می‌شود.

عوامل سازمانی: عوامل سازمانی، عواملی مربوط به سازمان است که فعالیت‌ها و اقدامات سازمان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. عواملی مانند پشتیبانی (Weller, 2018)، سبک مدیریت (Jordan & Weller, 2010)، فرهنگ سازمانی (Cortés & Lozano, 2014)، مدیریت دانش در سازمان (Alqahtani, 2016)، نگرش نسبت به یادگیری شبکه‌های (Roblyer, 2010) به‌عنوان عوامل مؤثر در موفقیت آموزش‌ها از طریق شبکه‌های اجتماعی شناخته‌شده هستند. شناسایی عوامل اثرگذار در محیط‌های درونی سازمان‌ها و کیفیت تعامل این عوامل با یکدیگر و متقابلاً با عوامل محیط خارجی، سازمان‌ها را قادر می‌سازد تا خود را هرچه بیشتر به تغییرات تکنولوژیکی و محیطی انطباق داده و زمینه پویایی هرچه بیشتر سازمان را فراهم می‌آورد.

کیفیت شبکه‌ها: به‌منظور بهره‌مندی از مزایای آموزشی پیش‌بینی‌شده، ابزارهای شبکه اجتماعی باید دارای امکانات و روش‌های آموزشی مطلوب باشند (Jovanovic et al, 2012). در این میان بررسی مقالات مختلف در زمینه آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی به عواملی از جمله انعطاف‌پذیری (Ngozi & Madu, 2015)، امنیت شبکه‌ها (Eke & Singh, 2018)، طراحی رابط کاربر (Cortés & Lozano, 2014)، سهولت کاربرد (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵)، کاربرپسندی (Roblyer, et al, 2010)،

دسترسی پذیری (Vural, 2015)، اطلاع رسانی (Tiryakioglu & Erzurum, 2011)، ظرفیت بارگذاری (Al-Mukhaini, 2014)، همکاری پذیری (Tiryakioglu & Erzurum, 2011)، مبادله پذیری (Lockyer & Patterson, 2009) و مقیاس پذیری (Gunduz, 2017) برای بهبود کیفیت شبکه‌ها در امر آموزش اشاره دارد.

ب) بُعد رفتاری

منظور از بُعد رفتاری، همان رفتار انسان‌ها است. بنابراین بُعد رفتاری، رفتار و روابط انسانی، ارتباطات و الگوهای خاص به هم پیوسته هستند (Al-Fadhli, 2008). عوامل موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی در بُعد رفتاری شامل یادگیرنده و یاددهنده می‌شود.

یادگیرنده: یادگیری از طریق شبکه‌های اجتماعی در مورد استفاده از فناوری‌های جدید برای فراهم‌سازی زمینه آموزش اثربخش و فعال‌سازی تعاملات بین فراگیران با یکدیگر و با آموزش‌دهندگان است. به عبارت دیگر، پیشرفت و اثربخشی آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی به فراگیران و ویژگی آنها بستگی زیاد دارد. شبکه‌های اجتماعی فرصت‌های جدید برای یادگیرندگان جهت کنترل یادگیری خود و دسترسی به اطلاعات شخصی خود را فراهم می‌آورد (Balcikanli, 2015). از عوامل مهم مربوط به یادگیرنده که بر موفقیت یادگیری از طریق شبکه‌های اجتماعی تأثیرگذار است، دانش و مهارت استفاده از شبکه‌های اجتماعی است (Hung & Yuen, 2010). نگرشی که یادگیرندگان نسبت به شبکه‌های اجتماعی دارند بر میزان مشارکت و موفقیت آموزش‌ها از طریق شبکه‌های اجتماعی مؤثر است (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵)، همچنین مشارکت یادگیرندگان در شبکه‌های اجتماعی (Veletsianos & Kimmons, 2016) و انگیزش آنها (Alvarez & Smith, 2013) از دیگر عوامل مؤثر بر موفقیت این نوع آموزش‌ها است.

یاددهنده: علاوه بر یادگیرنده، عمل یاددهنده نیز بر موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی مؤثر است. نقش یاددهندگان در آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی بسیار غنی و تخصصی است (Alvarez & Smith, 2013). یاددهندگان باید دانش و مهارت لازم در استفاده آموزشی از شبکه‌های اجتماعی را داشته باشند

(Stachowiak, 2014). از دیگر عوامل مرتبط با یاددهنده در آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی می‌توان به نگرش او به یادگیری و آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی (Froment et al, 2017) و میزان مشارکت وی در این نوع آموزش‌ها (Tiryakioglu & Erzurum, 2011) اشاره کرد. سبک تدریس به‌عنوان نقش اصلی یاددهندگان نیز عامل مهمی در موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی ایفا می‌کند (Al-Mukhaini, 2014). خودافشایی یاددهنده (Balcikanli, 2015)، توجه به بازخورد مداوم (Alvarez & Smith, 2013) و مهارت در ارزشیابی از طریق شبکه‌های اجتماعی (Jovanovic et al, 2012) از دیگر عوامل مرتبط با یاددهنده هستند که در یادگیری از طریق شبکه‌های اجتماعی مؤثر هستند.

ج) سیستم‌های مدیریت

سیستم‌های مدیریت پلت‌فرم‌های اجرایی هستند که امکان مدیریت و کنترل فرایندها را فراهم می‌آورند (کریمی و زمانی، ۱۳۹۶) اهداف یادگیری متفاوت فراگیران، منجر به سطوح مختلف از مشارکت در فعالیت‌های یادگیری و به تبع آن نتایج یادگیری مختلف می‌شود (Liyanagunawardena et al, 2013). سیستم‌های مدیریت به کنترل کلیه اعمال انجام‌شده در شبکه‌ها می‌پردازد. این سیستم‌ها به مدیریت و پشتیبانی از فعالیت‌های یادگیری می‌پردازد. عوامل موفقیت در آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی در سه بعد سیستم‌های مدیریت محتوا، مدیریت یادگیری و مدیریت شبکه قرار می‌گیرند.

سیستم مدیریت یادگیری: سیستم مدیریت یادگیری امکان ثبت، ذخیره‌سازی و سازمان‌دهی فعالیت‌های یادگیری را به وجود می‌آورد. سامانه‌های مدیریت یادگیری بسته نرم‌افزاری است که امکان مدیریت و پشتیبانی از فعالیت‌ها و خدمات یاددهی - یادگیری را فراهم می‌آورد (رستمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۵). برای دانش‌آموزان با زمینه‌های متفاوت شخصی‌سازی یادگیری بسیار مهم است (Yu et al, 2017). از دیگر عوامل مؤثر در یادگیری از طریق شبکه‌های اجتماعی می‌توان به یادگیری ترکیبی (Vural, 2015)، تعامل‌پذیری (Dursun & Cuhadar, 2015)، ارزیابی مناسب (Alvarez & Smith, 2013)، ایجاد حس تعلق (Cortés & Lozano, 2014)،

طراحی مناسب آموزشی (Jovanovic et al, 2012) و توجه به یادگیری اجتماعی (Brady et al, 2010) اشاره کرد.

سیستم مدیریت محتوا: سیستم‌های مدیریت محتوا پلت‌فرم‌های پاسخگویی هستند که امکان ایجاد، ذخیره، مدیریت و استفاده از محتوای آموزشی را فراهم می‌کنند (کریمی و زمانی، ۱۳۹۶) در این زمینه توجه به نیازسنجی (Akcaoglu & Bowman, 2016)، غیرمتمرکز بودن محتوا (Cortés & Lozano, 2014)، کیفیت مناسب (Hung & Yuen, 2010)، سودمندی محتوا (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵) و به‌روزرسانی محتوا (Tiryakioglu & Erzurum, 2011) از عوامل مؤثر در کیفیت آموزش‌های مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی محسوب می‌شود.

سیستم مدیریت شبکه: این سیستم به کنترل و نظارت بر شبکه‌ها می‌پردازد. در این زمینه مدیریت زبان شبکه‌ها (Hung & Yuen, 2010) و مدیریت مباحث مطرح‌شده در شبکه‌ها (Vural, 2015) از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از موارد مهم در شبکه‌ها توجه به مدیریت مباحث است، زیرا خیل عظیم پیام‌ها موجب حواس‌پرتی و عدم توجه به مباحث اصلی مورد نظر می‌شود.

د) بُعد زمینه‌ای

این بُعد به عوامل زمینه‌ای استفاده از شبکه‌های اجتماعی اشاره دارد. تمام شرایط و عوامل محیطی بیرون نظام اداری مانند فناوری، فرهنگ و (Shee & Wang, 2008) است. با توجه به نتایج تحلیل و الگوی استخراج‌شده، بُعد زمینه‌ای یا محیطی آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی، عامل‌های فرهنگ و فناوری را دربر می‌گیرد. **فرهنگ:** نظام آموزشی دارای یک روند ثابت در عدم ادغام تکنولوژی‌های جدید در فرایند آموزش می‌باشد، به‌عبارت‌دیگر هنوز فرهنگ پذیرش این تکنولوژی‌ها برای کاربرد آموزشی به وجود نیامده است (Roblyer et al, 2010). در این میان یکی از عوامل مؤثر در ادغام شبکه‌های اجتماعی فرهنگ جامعه (Tiryakioglu & Erzurum, 2011) به‌ویژه جوامع علمی در پذیرش این تکنولوژی برای تسهیل آموزش است.

فناوری: آموزش‌های مجازی و به‌طور کل آموزش‌های الکترونیکی برای اینکه

بتوانند موفق عمل کنند، نیاز دارند تا فناوری‌های آن به لحاظ سخت‌افزاری و نرم‌افزاری تقویت شوند و در صورتی می‌توان شاهد موفقیت این‌گونه آموزش‌ها بود که به فناوری‌های نوین و زیرساخت‌های آن توجه شود (Ali, 2011). در این میان توجه به فناوری در آموزش‌های شبکه‌های مجازی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است (Alqahtani, 2016).

در این پژوهش تلاش شد تا ضمن تحلیل اسناد و اطلاعات صورت‌گرفته در زمینه عوامل کلیدی موفقیت آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی، یک الگو برای موفقیت این دوره‌ها ارائه شود. چنان‌که نتایج تحلیل نشان می‌دهد، عوامل موفقیت شبکه‌های اجتماعی شامل چهار بُعد سیستم مدیریت (مشمتمل بر عوامل: مدیریت محتوا، مدیریت شبکه و مدیریت یادگیری)؛ بُعد رفتاری (مشمتمل بر عوامل: یادگیرنده و یاددهنده)؛ بُعد زمینه‌ای (مشمتمل بر عوامل: فرهنگی و فناوری) و بُعد ساختاری (مشمتمل بر عوامل: سازمانی و کیفیت شبکه) است. تغییرات فناوری موجب تغییرات عمده در نحوه آموزش و یادگیری شده است (Roblyer et al, 2010) که یکی از جدیدترین این تحولات، ظهور آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی است (Jordan & Weller, 2018). در موفقیت این دوره‌ها عوامل مختلفی دخیل هستند، بنابراین برای شناسایی عوامل کلیدی موفقیت این دوره‌ها، نتایج تحقیقات مختلف جمع‌آوری و تحلیل گردید و الگوی جاری این عوامل ارائه شد. دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی کشور باید سعی کنند با این تغییرات شیوه‌های آموزش خود را مطابقت داده و عوامل مؤثر بر این آموزش‌ها را شناسایی کنند. نتایج این پژوهش می‌تواند تا حدودی برای آگاهی مراکز آموزشی در این زمینه مفید باشد. با توجه به نتایج پیشنهاد می‌شود:

۱. دست‌اندرکاران آموزش و سیاست‌گذاران آموزشی در سطح کلان با بهبود نگرش خود به استفاده بهینه از این شبکه‌ها در امر آموزش، ایجاد و حمایت کافی از شبکه‌های اجتماعی ملی زمینه این‌گونه آموزش‌ها را در کشور فراهم آورند.
۲. توجه به بُعد کیفیت شبکه‌ها در کنار کلیت کاربران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

۳. توجه به عامل تأثیرگذار محدودیت زبانی این مهم را یادآور می‌شود که باید به‌سوی ایجاد کانال‌های آموزشی بومی و متناسب با فرهنگ کشور خود گام برداریم.

۴. با توجه به تأثیرگذار بودن مهارت کاربران در استفاده از شبکه‌های اجتماعی توجه به آموزش استفاده بهینه از این شبکه‌ها برای فراگیران و مدرسان از عوامل مؤثر محسوب می‌شود.

منابع

- امامی ریزی، کبری (۱۳۹۵). «تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان»، *راهبرد آموزش در علوم پزشکی*، سال نهم، شماره ۳، ۲۱۳-۲۰۶.
- چراغ‌ملایی، لیلا، پروین کدیور و غلامرضا صرامی (۱۳۹۳). «استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی در امر آموزش - فرصت‌ها و چالش‌ها»، *اندیشه‌های نوین تربیتی*، سال دهم، شماره ۳، ۲۹-۵۱.
- حیدری، حامد، محمود البرزی، محمود و مرتضی موسی‌خانی (۱۳۹۵). «عوامل مؤثر بر ترغیب دانشجویان به استفاده از شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان یک شبکه آموزش مجازی». *تعامل انسان و اطلاعات*، سال سوم، شماره ۲، ۶۹-۵۶.
- رستمی‌نژاد، محمدعلی، اسماعیل زارعی‌زوارکی و ناصر مزینی (۱۳۹۵). *طراحی آموزش‌های مبتنی بر وب*، انتشارات دانشگاه بیرجند.
- رضائی، روح‌الله، لیلا صفا، و منصوره ادیبی (۱۳۹۵). «عوامل مؤثر بر قصد استفاده از شبکه اجتماعی تلگرام در فعالیت‌های آموزشی در بین دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد»، *پژوهش‌های ارتباطی*، سال بیست‌وسوم، شماره ۳، ۶۴-۳۷.
- زارعی زوارکی، اسماعیل و حمیدرضا قربانی (۱۳۹۴). «تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر یادگیری زبان انگلیسی دانش‌آموزان»، *فناوری آموزش و یادگیری*، سال اول، شماره ۳، ۳۶-۲۳.
- کریمی، نازیلا و بی‌بی عشرت زمانی (۱۳۹۶). «شناسایی و ارزشیابی میزان مطلوب بودن سامانه مدیریت آموزش و یادگیری فرهنگیان از دیدگاه کارکنان ستادی»، *رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، سال هشتم، شماره ۲، ۳۰۰-۲۸۳.
- مالمیر، مرتضی، محمد زارع، نرگس فیض‌آبادی و راحله ساریخانی (۱۳۹۵). «تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر پیشرفت تحصیلی و یادگیری دانشجویان پرستاری در آموزش زبان انگلیسی»، *آموزش در علوم پزشکی*، سال شانزدهم، شماره ۳۳، ۲۷۲-۲۶۵.
- مرکز افکار سنجی دانشجویان ایران (۱۳۹۷). *بررسی روندی دیدگاه مردم نسبت به شبکه‌های اجتماعی و میزان مصرف آن*، تهران: مرکز افکار سنجی دانشجویان

ایران وابسته به جهاد دانشگاهی.

موحدی، منیره، محمدصادق اسماعیلی فر و نادیا غلامی پور (۱۳۹۴). «تأثیر یادگیری تلفیقی مبتنی بر شبکه‌های اجتماعی بر خودکارآمدی دانش‌آموزان متوسطه دوم در درس ریاضی»، *فناوری آموزش و یادگیری*، ۱ سال اول، شماره ۳، ۲۲-۷.

Abedin, B, Abedin, B, Talaei Khoei, T & Ghapanchi, A. R. (2013). A Review of Critical Factors for Communicating With Customers on Social Networking Sites, *The International Technology Management Review*, Vol.3, No.4, 208-218.

Akcaoglu, M. & Bowman, N. D. (2016). Using Instructor-led Facebook Groups to Enhance Students' Perceptions of Course Content, *Computers in Human Behavior*, Vol.65, No.1, 582-590.

Al-Fadhli, S. (2008). Students' Perceptions of E-learning in Arab Society: Kuwait University as a case study, *E-Learning and Digital Media*, Vol.5, No.4, 418-428.

Ali, A. Ramay, M. I. & Shahzad, M. (2011). Key Factors for Determining Student Satisfaction in Distance Learning Courses: A Study of Allama Iqbal Open University (AIOU) Islamabad, Pakistan, *Turkish Online Journal of Distance Education*, Vol.12, No.2, 114-127.

Al-Mukhaini EM, Al-Qayoudhi WS & Al-Badi AH.(2014). Adoption Of Social Networking In Education: A Study Of The Use Of Social Networks By Higher Education Students In Oman, *Journal of International Education Research*, Vol.10, No.2, 143-154.

Alqahtani, S. (2016). Social Networking framework for Universities in Saudi Arabia. *International Conferences ITS, ICEduTech and STE*: 277-280.

Alvarez, I. M. & Olivera-Smith, M. (2013). Learning in social networks: rationale and ideas for its implementation in higher education, *Education Sciences*, Vol.3, No.3, 314-325.

Balcikanli, C.(2015). Prospective English language teachers' experiences in Facebook: Adoption, use and educational use in Turkish context, *International Journal of Education and Development using Information and Communication Technology (IJEDICT)*, Vol.11, No.3, 82-99.

Berson, I.R., and Berson, M.J. (2003). Digital Literacy for Effective Citizenship, *Social Education*, Vol.67, No.3, 164-168.

Bosch TE. (2009). Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town, *Communicatio: South*

- African Journal for Communication Theory and Research*, Vol.35, No.2, 185-200.
- Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship, *Journal of computer mediated Communication*, Vol.13, No.1, 210-230.
- Bozkurt, A. Karadeniz, A. & Kocdar, S.(2017). Social Networking Sites as Communication, Interaction, and Learning Environments: Perceptions and Preferences of Distance Education Students, *Journal of Learning For Development*, Vol.4, No.3, 348-356.
- Brady K. P, Holcomb L. B, Smith BV. (2010). The Use of Alternative Social Networking Sites in Higher Educational Settings: A Case Study of the E-Learning Benefits of Ning in Education, *Journal of Interactive Online Learning*, Vol.9, No.2, 151-170.
- Bremer, C. (2012). "New format for online courses: the open course future of learning", *paper presented at the eLearning Baltics* (5th International eLBa Conference), Rostock: 63-90.
- Bristy, J. F.(2016). Factors Affecting the Adoption of Social Network: A Study of Facebook Users in Bangladesh, *The Journal of Social Media in Society*, Vol.5, No.1, 137-159.
- Callaghan, G. & Fribbance, I. (2016). The use of Facebook to build a community for distance learning students: a case study from the Open University, *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, Vol.31, No.3, 260-272.
- Casey, D. M, (2008). A journey to legitimacy: The historical development of distance education through technology, *TechTrends*, Vol.52, No.2, 45–51.
- Cooper, H. & Hedges, L. V. (2009). Research Synthesis as a scientific process. In H. Cooper, L. V. Hedges, and J. C. Valentine (eds.), *The Handbook of Research synthesis and meta-Analysis* (pp.3-16), US: Russell Sage.
- Cooper, H., & Hedges, L. V. (2009). Research Synthesis as a scientific process. In H. Cooper, L. V. Hedges, and J. C. Valentine (eds.), *The Handbook of Research synthesis and meta-Analysis*, New York: Russell Sage Foundation.
- Correa, T. Hinsley, A. W. & De Zuniga, H. G. (2010). Who interacts on the Web?: The intersection of users' personality and social media

- use, *Computers in Human Behavior*, Vol.26, No.2, 247-253.
- Cortés JA & Lozano JO.(2014). Social Networks as Learning Environments for Higher Education, *International Journal of Artificial Intelligence and Interactive Multimedia*, Vol.2, No.7, 63-69.
- Dursun, O.O & Cuhadar, C. (2015). Cognitive absorption levels of social network users, *Trakya University Journal of Social Sciences*, Vol.17, No.1, 241-253.
- Eke, C.L & Singh, Sh.(2018). Social networking as a strategic tool in the management of school-based violence, *South African Journal of Education*, Vol.38, No.1, 1-8.
- Froment, F, Garcia Gonzalez, J.A. & Bohorquez, M.R.(2017). The Use of Social Networks as a Communication Tool between Teachers and Students: A Literature Review, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, Vol.16, No.4, 126-144.
- Geczy P, Izumi N, Hasida K, Mori A, Eto K, & Hirano S. (2014). Social intelligence technologies: menace or aid? *The International Journal of Science in Society*, Vol.5, No.3, 47-56.
- Gunduz, S.(2017). Relationship Between Social Networks Adoption and Social Intelligence, *European Journal of Education Studies*, Vol.3, No.6, 199-214.
- Habib, S, Saleem, S & Mahmood, Z. (2013). Development and validation of social intelligence scale for university students, *Pakistan Journal of Psychological Research*, Vol.28, No.1, 65-83.
- Hung HT & Yuen SCY. (2010). Educational use of social networking technology in higher education, *Teaching in Higher Education*, Vol.15, No.6, 703-714.
- Jordan, K & Weller, W.(2018). Academics and Social Networking Sites: Benefits, Problems and Tensions in Professional Engagement with Online Networking, *Journal of Interactive Media in Education*, Vol.1, 1-9.
- Jovanovic J, Chiong R & Weise TH.(2012). Social Networking, Teaching, and Learning, *Interdisciplinary Journal of Information, Knowledge, and Management*, Vol.7, 38-43.
- Karimi, L. Khodabandelou, R. Ehsani, M. & Ahmad, M. (2014). Applying the Uses and Gratifications Theory to Compare Higher Education Students'

- Motivation for Using Social Networking Sites: Experiences from Iran, Malaysia, United Kingdom, and South Africa, *Contemporary Educational Technology*, Vol.5, No.1, 53-72.
- Khorasani, A. Alami, F. & Razavizadeh, Sh.(2014). Identifying the Critical Success Factors in the academic E-Learning Centers (Qualitative Study), *Information Communication Technology in Educational Sciences*, Vol.7, No.2, 26, 5-37.
- Kirschner PA, Karpinski AC.(2010). Facebook® and academic performance, *Computers in Human Behavior*, Vol.26, No.6, 1237-1245.
- Lawler JP, Molluzzo JC & Doshi V. (2012). An Expanded Study of Net Generation Perceptions on Privacy and Security on Social Networking Sites (SNS), *Information Systems Education Journal (ISEDJ)*, Vol.10, No.1, 21-36.
- Li, J, & Greenhow, C. (2015). Scholars and social media: Tweeting in the conference backchannel for professional learning, *Educational Media International*, Vol.52, No.1, 1-14.
- Liyanagunawardena T R, Adams A A, and Williams Sh A(2013). MOOCs: A Systematic Study of the Published Literature 2008-2012, *The International Review of Research in Open and Distance Learning Journal (IRRODL)*, Vol.14, No.3, 202-227.
- Lockyer L & Patterson P.(2008). *Integrating social networking technologies in education: a case study of a formal learning environment*, IEEE International Conference on Advanced Learning Technologies (pp. 529-533), Santander, Spain, 1-5 July 2008. Los Alamitos, California.
- Maben, S & Helvie-Mason, L.(2017). When Twitter Meets Advocacy: A Multicultural Undergraduate Research Project From a First-Year Seminar, *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, Vol.29, No.1, 162-176.
- Moffett, J. (2015). Twelve tips for “flipping” the classroom, *Medical Teacher*, Vol.37, No.4, 331-336.
- Ngozi, E.Ch & Madu, I.CH.(2015). Age Factor in Business Education Students’ Use of Social Networking Sites in Tertiary Institutions in Anambra State, Nigeria, *International Journal of Higher Education*, Vol.4, No.4, 113-118.
- Parameswaran, M. and Whinston, A.B. (2007) ‘Research Issues in Social

- Computing', *Journal of the Association for Information Systems*, Vol.8, No.6, 336-350.
- Prashar A. (2015). Assessing the flipped classroom in operations management: A pilot study, *Journal of Education for Business*, Vol.90, No.3, 126-38.
- Ractham P & Firpo D.(2011). Using Social Networking Technology to Enhance Learning in Higher Education: A Case Study using Facebook, *Proceedings of the 44th Hawaii International Conference on System Sciences*, 1-10.
- Reychav, I. Ndicu, M. & Wu, D. (2016). Leveraging social networks in the adoption of mobile technologies for collaboration, *Computers in Human Behavior*, Vol.58, 443-453.
- Roblyer MD, McDaniel M, Webb M, Herman J, Witty JV. (2010). Findings on Facebook in higher education: A comparison of college faculty and student uses and perceptions of social networking sites, *Internet and Higher Education Journal*; Vol.13, No.3, 134-140.
- Schlenkrich L & Sewry DA (2012). Factors for Successful Use of Social Networking Sites in Higher Education, *South African Computer Journal*, Vol.49, 12-24
- Seevers, M.T, Johnson, B. R & Darnold, T.C.(2015). Social Networks In The Classroom: Personality Factors As Antecedents Of Student Social Capital, *American Journal Of Business Education*, Vol.8, No.3, 193-206.
- Senen Balcikanli, G.(2012). Social Networking In Physical Education: Undergraduate Students' Views on Ning, *Turkish Online Journal of Distance Education*, Vol.13, No.2, 277-290.
- Shee, D. Y. & Wang, Y. S. (2008). Multi-criteria evaluation of the web-based e-learning system: A methodology based on learner satisfaction and its applications, *Computers & Education*, Vol.50, No.3, 894-905.
- Stachowiak, B. (2014). The Presence of Polish Academics on Social Networking Websites for Academics, Using the Example of Employees of Nicolaus Copernicus University, *Universal Journal of Educational Research*, Vol.2, No.1, 64-68.
- Teclehaimanot B & Hickman T. (2011). Student-Teacher Interaction on Facebook: What Students Find Appropriate, *TechTrends*, Vol.55, No.3, 19-30.

- Tiryakioglu F, Erzurum F.(2011). Use of Social Networks as an Education Tool, *Contemporary Educational Technology*, Vol.2, No.2, 135-150.
- Umoh, U. E & Etuk, E.N.(2016). Students' Involvement in Social Networking and Attitudes towards Its Integration into Teaching, *International Education Studies*, Vol.9, No.9, 250-260.
- Usluel YK & Mazman SG. (2009). Social Networks Adoption Scale, *Educational Sciences & Practice*, Vol.8, No.15, 137-157.
- Veletsianos, G & Kimmons, R. (2016). Scholars in an increasingly open and digital world: How do education professors and students use Twitter?. *Internet and Higher Education Journal*, Vol.30, 1-10.
- Vural, O. F.(2015). Positive and Negative aspects of using Social Networks in Higher Education: in focus group Study, *Educational Research and Reviews Journal*, Vol.10, No.8, 1147-1166.
- William FP.(2009). Social networking sites: How to Stay Safe Sites, *Multi-State Information Sharing & Analysis Center (MS-ISAC)*, Vol.4, No.3, 1-5.
- Yousef Zaidieh AJ.(2012). The Use of Social Networking in Education: Challenges and Opportunities, *World of Computer Science and Information Technology Journal (WCSIT)*, Vol.2, No.1, 18-21.
- Yu, H. Miao, Ch. Leung, C. & White, T.J. (2017). Towards AI-powered personalization in MOOC learning, *Science of Learning Journal*, Vol.2, No.15, 1-5.

